

*S*in sam oca koji se nikada nije rodio. Shvatio sam to posmatrajući svoj život. Otkad znam za sebe, ne sećam se da sam ikad video uživanje u njegovom pogledu: retka zadovoljstva, možda nikakva radost.

To me je sprečavalo da u potpunosti uživam u svom životu. Kako, zapravo, jedno dete može živeti svoj život, ako njegov otac nije živio svoj? Neki uspevaju, no svejedno, teško je. To je radionica osećaja krivice koja radi punom parom.

Moj otac ima šezdeset sedam godina, mršav je i sed. Uvek je bio pun energije, vredan čovek. Sad je, međutim, iscrpljen, umoran, star. Život ga je razočarao. Toliko ga je razočarao da se, kad govori o tome, često ponavlja. Kad ga gledam takvog, u meni se probudi snažna potreba da ga zaštitim. Raznežim se, žao mi je što je takav, poželim da učinim nešto za njega, da mu pomognem na neki način. I osećam se loše zato što mi se čini da nikad ne činim dovoljno, da nikad nisam dovoljno prisutan.

Često ga, naročito tokom poslednjih godina, krišom posmatram. Gledam ga pažljivo i na kraju me obično nešto gane, bez određenog razloga, ako ne računam onaj čvor u stomaku koji oduvek osećam i kojim sam vezan za njega.

Naš odnos je bio težak, a naša međusobna ljubav je od onih koje poznaju samo osobe koje su imale hrabrosti da mrze sebe.

Kako bih naučio da ga volim, morao sam da obiđem zemaljsku kuglu. Što sam se više udaljavao od njega, zapravo sam mu se sve više približavao. Zemlja je okrugla.

Dugo nismo razgovarali. A kad ne razgovaraš s roditeljem, nisi siguran na svojim nogama i događa se da odjednom osetiš potrebu da načas sedneš. Ne zato što ti se vrti u glavi, već stoga što te boli stomak. Moj otac je oduvek bio moja stomakobolja. Zato sam počeo zaista da ga volim tek pošto sam uspeo da isporučam sav svoj bes, mržnju i bol, budući da je većina tih osećanja nosila njegovo ime.

Kad sam bio mali, voleo sam da se igram s njim. Pamtim ga naročito u dvema prilikama: dok se sprema da pođe na posao i dok se odmara iscrpljen od posla. U oba slučaja, morao sam da čekam: ja sam za njega uvek bio na drugom mestu.

Otac mi je uvek izmicao, a tako je i danas. Nekada mi ga je odvodio posao, sada mi ga, malo-pomalo, odnosi vreme, neprijatelj s kojim se ne mogu meriti, s kojim se ne mogu nadmetati. Zato me i danas obuzima isti osećaj nemoći koji me je obuzimao kad sam bio dete.

Kad god ga vidim, naročito tokom poslednjih godina, shvatim da je sve stariji i polako, iz dana u dan, osećam kako mi klizi iz ruku. Više mi ne preostaje ništa drugo nego da ga snažno stegnem za vrhove prstiju.

Dok, kao tridesetsedmogodišnjak, gledam tog čoveka koji se nikad nije rodio, setim se rečenice koju je Marlon Brando napisao na zidu u svojoj sobi: Ne živiš ako ne umeš da živiš. I danas se pitam šta mogu da učinim za njega. Iako je sada krhak, bespomoćan, star, znam da zapravo nije takav. I dalje je snažniji od mene. Uvek je bio. Zato što je njemu dovoljna jedna reč da me povredi. Štaviše, i manje od reči: dovoljna je neizgovorena reč, ćutanje, dovoljno je da zastane dok govori ili da pogleda na drugu stranu. Ja mogu satima da galamim i da besnim, da vređam, dok je njemu dovoljno da jedva primetno iskriivi ugao usana pa da se ja pokunjim.

Ako me je, kada sam odrastao, zbog njega boleo stomak, dok sam bio dete, zbog njega mi se koćio vrat. Zato što sam sve radio lica okrenutog prema njemu, čekajući jedan njegov pogled, neku reć, obićan odgovor. Ali on je uvek reagovao ovlašno: razbarušio bi mi kosu, štipnuo bi me za obraz, nezainteresovano bi spustio na kredenac crtež koji sam za njega nacrtao. Nije mogao da mi pruži ništa više, jer ne samo da nije primećivao moj bol, moje potrebe i moje želje, nego nikad nije bio svestan ni svojih osećanja. Nikad nije naućio da iskaže osećanja i da razmisli o njima. Zato kašem da on nikad nije uistinu živeo. Zato što se povukao.

Možda upravo zato ni ja njega, zaslepljen, nikad nisam gledao kao lićnost koja ima želje, strahove, snove. Štaviše, rastao sam i ne razmišljajući o tome da je on lićnost: bio je jednostavno moj otac, kao da jedno isključuje drugo. Tek kad sam odrastao i naćas zaboravio da sam mu sin, shvatio sam kakav je on zaista i upoznao sam ga. Voleo bih da sam bio odrastao kad sam bio mali, da bih mogao da razgovaram s njim kao muškarac s muškarcem; tako bismo možda našli rešenje za naše probleme, drugaćiji put koji smo mogli zajedno da prećemo. Umesto toga, sad kad sam shvatio mnogo toga o njemu, imam utisak da sam zakasnio. Da mi je preostalo malo vremena.

Sad, dok ga posmatram, sasvim sam siguran da o svom ocu znam i ono na šta on i ne pomišlja. Naućio sam da primetim i da shvatim ono što krije u sebi i što nije u stanju da pokaže.

Godinama sam od tog ćoveka tražio ljubav na pogrešan naćin. Tražio sam u njemu nešto ćega nije bilo. Nisam to mogao da vidim, nisam mogao da shvatim i sad se pomalo stidim zbog toga. Ljubav koju mi je prućao bila je skrivena u njegovom žrtvovanju, u odricanjima, u beskrajnim satima provedenim na poslu i u odluci da preuzme na sebe odgovornost za sve. Kad malo bolje pogledam, jasno mi je da to i nije bilo pitanje izbora, možda su tako živeli i svi ostali pre njega. Moj otac je dete generacije koju su podućavali onom osnovnom i suštinskom: treba se oženiti, izroditi decu,

raditi za porodicu. Nije bilo pitanja nad kojima bi se čovek zamislilo, postojale su samo unapred utvrđene uloge. Kao da se oženio i napravio dete, a da to zapravo nikad nije zaista želeo. Sin sam čoveka od koga je život dvaput zahtevao da povede privatan rat, rat kojim nije trebalo da spasava otadžbinu nego svoju porodicu. Rat koji je vodio ne da bi pobedio, već da bi sastavio kraj s krajem, da bi preživio. Da bi mogao da gura dalje.

Volim svog oca. Volim ga celim svojim bićem. Volim tog čoveka koji, kad sam bio mali, nikad nije znao koliko mi je godina.

Volim tog čoveka koji ni danas ne može da me zagrlji, ne može da mi kaže „Volim te“.

U tome smo isti. To sam od njega naučio. Ni ja to ne mogu da izgovorim.

Večito pokvarena roletna

Rodio sam se u siromašnoj porodici. Kad bih morao u nekoliko reči da sažmem šta za mene znači biti siromašan, rekao bih da je to kao da živiš u telu bez ruku, sedeći za postavljenim stolom.

Ne poznajem siromaštvo koje često prikazuju na televiziji, siromaštvo ljudi koji umiru od gladi i nemaju ništa. Poznajem siromaštvo onog ko ima nešto, ko ima šta da jede, ima i krov nad glavom, televizor, kola. Siromaštvo onog ko može da se pravi da nije siromašan. To je siromaštvo puno predmeta, ali i kratkih rokova. U takvom siromaštvu čovek je istovremeno i srećan i nesrećan: uvek ima onih koji žive bolje od njega, ali i onih koji žive gore. Ipak, obeleženo je osećajem stida, krivice i nemoći. Obeleženo je strepnjom i stalnom nesigurnošću; to je potisnut bes i stalna potreba da pogneš glavu. Nisi toliko siromašan da nemaš šta da obučeš, ali odeća koju nosiš često te razgolićuje i otkriva tvoju tajnu. Dovoljna je jedna zakrpa da svi znaju ko si. To je neprekidna misao utisnuta u um, koja ne ostavlja prostor ni za šta drugo, a pre svega ni za kakvu lepotu, zato što se lepota ne može upotrebiti, nije korisna. Lepota je luksuz koji ti ne pripada.

U očima drugih, živiš prividno normalno, ali za tebe zapravo važi drugačiji zakon: zakon odricanja. I malo-pomalo, naučiš da lažeš. Takvo siromaštvo obeleženo je lažima, ponekad velikim, ponekad malim. Naučiš da kažeš kako ti se

telefon pokvario, a zapravo su ti ga isključili, da kažeš kako ne možeš da ideš na večeru zato što imaš neku obavezu, da si pozajmio auto nekom, a zapravo nisi platio osiguranje i nemaš novca za benzin.

Postaješ stručnjak za izmišljotine i pre svega stručnjak za snalaženje; savladavaš veštine popravljanja, krpljenja, lepljenja, sastavljanja. Takvo siromaštvo nalik je pokvarenoj roletni, kad pod gurtnu moraš da uglaviš komadić kartona kako bi stajala podignuta, i ako taj komadić slučajno ispadne, roletna se naglo sruči poput giljotine. Kao deo zida u kupatilu na kojem nedostaje pločica, rupa ispod umivaonika iz koje vire cevi, komadić ultrapasa koji se odvalio s viseće kuhinje. Kao fioka koja ti ostane u ruci kad je otvoriš, vrata od ormara koja moraš da podigneš da bi ih zatvorio. Utikači koji vise jer ispadnu iz zida kad god izvadiš utičnicu, a da bi ih ponovo uglavio potrebna su ti dva nazubljena metalna krilca. Tapete koje su se odlepile na spojevima. Mrlja od vlage i farba potklobučena kao kiselo testo, kao oblačići koji te toliko izazivaju da moraš da se boriš protiv iskušenja da uzmeš merdevine, da se popneš i da ih probušiš. Rasklimane stolice na kojima je opasno sedeti.

To je siromaštvo puno predmeta koji se drže samo zahvaljujući lepku i lepljivoj traci, siromaštvo koje zahteva fioku punu alata za popravljanje stvarnosti koja se raspada na svim šavovima. Sve je nesigurno, sve je improvizovano, sve je krhko i sve čeka bolje dane. Ali na kraju se ispostavi da ti predmeti zapravo traju ceo život. Ništa nije trajnije od nečeg privremenog.

Kad sam prvi put čuo oca kako kaže „Ja sam gubitnik“ nisam imao nikakvu predstavu o tome šta to znači. Bio sam previše mali. Rekao je to kad su u njegov kafe došli ljudi da odnesu stvari. Tada sam naučio još jednu reč: zaplena. Posle toga, kad god bi u kafe ili u kuću ušli nepoznati i odnosili nešto, nikad nisam ništa pitao. Jer, iako ništa nisam znao,

shvatio sam. I učio sam. Na primer, nisam znao zašto je to tako, ali bilo mi je jasno da su ti ljudi krivi što je auto mog oca registrovan na ime mog dede po majci. Tako su govorili: „registrovan“. Pojma nisam imao šta to znači. Ništa nisam znao, ali sve mi je bilo jasno.

Rastao sam gledajući oca kako se satire od rada pokušavajući da reši probleme.

Imao je kafe i stalno je radio, čak i kad je bio bolestan. Čak i nedeljom, kad je kafe bio zatvoren, najveći dao dana provodio je u njemu, sređujući, čisteći, spremajući.

Nikad nisam išao na letovanje s roditeljima. Leti su me ostavljali babi i dedi po majci, koji su iznajmljivali kuću na planini.

Nedeljom je moja majka dolazila sama da me vidi i prenosi mi je očeve pozdrave. Nemamo čak ni zajedničku fotografiju iz nekog turističkog mesta. Nismo mogli da priuštimo sebi zajednički odlazak na letovanje. Nije bilo novca za to.

Novac... Gledao sam oca kako ga pozajmljuje na sve strane. Od rođaka, prijatelja, suseda. Gledao sam ga kako se ponižava i kako ga ponižavaju. Koliko puta mi se dogodilo, dok sam bio dete, da odem s njim u kuću njegovih prijatelja, ljudi koje nisam ni poznao, i da ga čekam u kuhinji, obično sa ženom tog prijatelja, dok on u drugoj prostiriji „obavlja nešto“ s tim čovekom. Nepoznata gospođa bi me pitala da li želim da se poslužim nečim, a ja bih uvek odgovarao da ne želim. Nisam mnogo govorio, uvek mi je bilo neprijatno i svi su mi delovali poput divova. U suštini, mislim da se moj otac isto tako osećao.

Tražio je novac od svakoga, doslovno od svakoga. I od mene, koji sam bio samo dete. Jednog dana je ušao u moju sobu da me obiđe, zato što sam imao temperaturu. Osećao sam se loše, ali bio sam srećan jer mi je majka upravo bila rekla da mi je temperatura povišena zato što rastem: čim se spusti, postaću viši.

„Znaš li, tata, da ću, kad budem ozdravio, porasti? Hoću li biti visok kao ti?“

„Naravno, i viši od mene.“

Pre nego što je izašao iz sobe uzeo je svoju kasicu, crvenog nosoroga. Rekao mi je da će novac staviti u banku. Poverovao sam mu pošto mi je obećao da će mi, kad mi zatreba, vratiti i više nego što je uzeo.

Vremenom sam shvatio šta se, u stvari, dogodilo s mojom kasicom i osetio sam se prevarenim, izigranim. Odmah sam naučio da ne treba imati mnogo poverenja u odrasle, zato sam rastao obeležen ranjivošću koju sam morao da prikrivam snagom. Nisam imao pored sebe neku jaku ličnost koja bi mi ulivala sigurnost i osećaj zaštićenosti. Mnogi kad odrastu shvate da taj div na koga im liči njihov otac zapravo i nije tako moćan. Ja sam to otkrio još dok sam bio dete. Kao i svi ostali, i ja sam želeo da moj otac bude nepobediv, ali mene je ta ideja kratko držala.

Moj otac je radio, radio i radio. Sećam se kako mu se događalo da zaspi za stolom dok gleda dnevnik. Glava bi mu polako padala sve dok ga završni trzaj vratom ne bi probudio. Gledao je unaokolo kako bi shvatio gde se nalazi i da bi proverio da li smo ga moja majka i ja videli. Celo to izviđanje obavio bi pokrećući usta kao da žvaće. Kao što rade krave. Ja sam ga posmatrao i primetio bih, pre trzaja, kako mu glava malo-pomalo pada i čekao sam završni udarac. I smejao sam se. Kad bi shvatio da sam ga gledao i da sam sve video, osmehnuo bi se i namignuo bi mi. Kad god bi mi namignuo, možda krišom da mama ne vidi, osećao sam veliku bliskost i saučesništvo s njim. Činilo mi se da je to nešto što je samo za nas muškarce. Onda bih pokušao da namignem i ja njemu, ali pošto nisam umeo, zatvorio bih oba oka. Ili bih zatvorio samo jedno, držeći kapak prstom. Svaki put sam se nadao da je to početak našeg novog, prisnijeg prijateljstva. Da je napokon

odlučio da se malo igra sa mnom i da me svugde vodi sa sobom. Bio sam toliko srećan da sam mlatarao nogama koje su mi visile niz stolicu. Kao da plivam u tom osećaju. Međutim, saučesništvo se završavalo na tome. Posle jela bi otišao da obavi sitne obaveze ili bi se vratio na posao. Bio sam mali i nisam mogao da shvatim, jednostavno sam mislio da me ne voli, da ne želi da bude sa mnom.

Moji pokušaji da privučem njegovu pažnju i ljubav uvek bi omanuli. S majkom sam uspevao, s njim nisam. Kad bih rekao nešto duhovito, ona bi se smejala, hvalila bi me, zagrlila bi me, a ja sam se osećao kao da imam ogromnu moć: mogao sam da joj promenim raspoloženje, da je zasmejem. Nad njom sam imao super-moći. S ocem to, međutim, nije vredelo. Nisam mogao da ga navedem da mu se svidim.

Savršeno se sećam ponečeg lepog što je učinio za mene i sa mnom. Kao onda kad je moja majka bila u bolnici zbog neke male intervencije, a moja baka došla kod nas da nam pomogne. Baka je spavala u mojoj sobi, a ja sam spavao s njim u velikom krevetu. Tih dana, izjutra, pre nego što ode u kafe da radi, spremao mi je puding od vanile. Čak se sećam i kako je bio postavljen sto.

Sećam se i one subote uveče kad smo majka, on i ja išli u piceriju. Tada sam prvi put išao na večeru s njima. Majka je rekla: „Šta ćemo da radimo kad u ponedeljak dođu da nam naplate vodu?“

„Ne znam, sutra ćemo razmišljati o tome“, odgovorio je.

Dok smo koračali prema piceriji, otac me je podigao na ramena. Svega se sećam. Najpre me je držao za ruke, onda za gležnjeve, a ja sam mu stavio ruke na glavu i uhvatio sam ga za kosu. Još osećam dodir njegovog vrata između nogu. Bio sam tako visok. Srce mi nikad nije bili toliko visoko. Ne znam šta ga je te večeri spopalo, ali tada je bio otac. Čak mi je isekao picu. Prvi i poslednji put. Bio je dobro raspoložen, smejao se

mojim šalama. I majka se smejala. Te večeri smo bili srećna porodica. Posebno je on bio srećan. Možda je čovek koga sam gledao te večeri bio moj pravi otac ili bi barem bio takav da nije imao sve te probleme.

Kad smo se vraćali kolima, stajao sam iza njih, između dva sedišta i pomislio sam kako bih voleo da se to veče nikad ne završi. Zato sam rekao: „Kad stignemo kući, mogu li da ostanem još malo budan s vama?“, onda sam, međutim, zaspa u kolima.

Sledećeg jutra sve je bilo kao i uvek. Bila je nedelja. Majka je bila u kuhinji, otac je sređivao kafe.

„Hoćemo li i večeras da idemo na picu?“

„Ne, večeras ostajemo kod kuće.“